angliukais, 0,9–1 m gylyje pasitaikė sutrūnijusios medienos likučių, taip pat šiame sluoksnyje rastos kelios XVI a. II pusės – XVII a. keramikos šukės. Įžemis pasiektas 2,2 m gylyje nuo žemės paviršiaus.

Sklypo ŠR dalyje tirta 11 m ilgio, 1–2 m pločio ***perkasa***. Iki 6 m ilgio perkasa buvo 2 m pločio. Toliau tęsti darbus trukdė nupjauto medžio kamienas, todėl likusi dalis susiaurinta iki 1 m pločio. Perkasos stratigrafija panaši į aptiktą šurfuose 5 ir 4, tačiau kiek skiriasi skirtingose perkasos dalyse (3 pav.). Tyrimų vietoje PR paviršių sudarė betoninės plytelės, o ŠV – velėnos sluoksnis, kurį nuėmus iki 1 m gylio tęsėsi XX a. piltiniai archeologiškai nevertingi sluoksniai. Žemiau jų fiksuotas susidaręs 20–35 cm storio tamsiai pilko grunto sluoksnis. Jame, apie 1,5 m gylyje nuo žemės paviršiaus rastas plokštinio glazūruoto koklio fragmentas ir aprūkusio puodo šukė. Žemiau, iki pat įžemio glūdėjo rudos spalvos sluoksnis su pilko grunto intarpais, vietomis gana molingas. R dalyje jis iki 70 cm, o V iki 20–40 cm storio. Apatinis nuo 1,2–1,6 m gylio glūdėjęs horizontas pagal pavienius radinius datuotas XVII a. Įžemis – molingas smėlis, PR perkasos dalyje pasiektas 2,1 m gylyje, vidurinėje dalyje – 1,9 m gylyje. Kitame perkasos gale, ŠV pusėje įžemis pasiektas 1,5 m gylyje nuo žemės paviršiaus. Bendrai perkasoje fiksuotas iki 2,6 m storio kultūrinis sluoksnis.

Žvalgytos 4 tranšėjos. Pirmoje gilintasi iki 2,5 m, kitose iki 70–80 cm gylio. Jose fiksuoti XX a. piltiniai sluoksniai.

The Investigation in Dubingiai

In 2020, an archaeological investigation (5 test pits totalling 5 m^2) was conducted prior to work at the utility line installation site on the plot at Radvilų St. 5 in Dubingiai (Molėtai District, East Lithuania), revealing second half of

3 pav. Perkasos P dalies Š pjūvio stratigrafijos vaizdas iš PV. P. Vutkino nuotr.

Fig. 3. View from the SW of the stratigraphy of the N cross-section of the S part of the trench.

the 16th–17th-century, 1.1–1.4 m thick cultural layers (Fig. 2) containing 16th–20th-century finds (Fig. 1). A 17 m^2 trench was excavated, revealing a cultural layer, up to 2.6 m thick, with a bottom horizon dating to the 17th century based on isolated finds (Fig. 3).

JONIŠKIS

Ernestas Vasiliauskas

Joniškio senamiestis

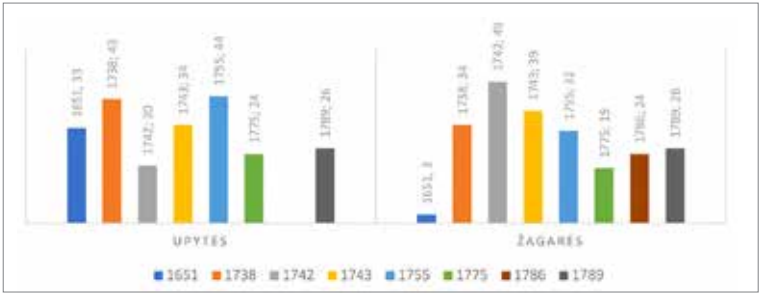
Joniškio senamiestyje 2020 m. atlikti archeologiniai tyrimai: Upytės g. 6 žvalgytas 2,7 m^2, o Žagarės g. 10–12 tyrinėtas 38,8 m^2 plotas. Seniausi rašytiniai šaltiniai apie Joniškio miesto gatvėse esančių sodybų (dūmų) skaičių siekia 1651 m. Išsamiau dūmai pagal kategorijas suklasifikuoti tik 1775 m. Žemaičių kunigaikštystės padūmės tarifuose Joniškio miesto dūmai suskirstyti į atskiras 4 kategorijas: užvažiuojamieji – 16 (*domy wiezdne*, turgaus aikštėje, vaito namas ir smuklė), amatininkų (?) – 10 (*domy*

pokątne, „neregistruoti“), žemdirbių – 113 (*domy rolnicze*), privačios trobelės – 15 (*chałupy prywatne,* visame mieste, gatvės neįvardytos) (*LVIA*, f. 11, ap. 1, b. 678. SA–3341, l. 16v). 1780 m. Joniškio mieste nurodyti 239 sklypai, kurie pagal kategorijas (minimi tik krikščionių (*chrescianie*)) suskirstyti į laisvųjų (*wolni*) – 78, žemionių (*ziemianie*) – 8, tiaglų (*ciągli*) – 153. Paminėti ir Žagarės (daugiausia valakų – 4 ir 2/3), Šiaulių, Upytės skersgatviai. Žydai kaip sklypų (dūmų) savininkai dar nėra surašyti, nors Žagarėje jų buvo 43 (37,4 %) iš 115, Šiauliuose – 22 (20,4 %) iš 108 (*Ukrainos centrinis istorijos archyvas Lvove*, f. 181, ap. 2, b. 1522, l. 15–16, 25). 1786 m. surašyti 206 sklypų savininkai, turėję 214 namų, juose gyveno 24 nuomininkų šeimos, taip pat paminėti Šiaulių (9), Upytės (14) ir Žagarės (13 savininkų pavardžių) skersgatviai, žydų pavardžių dar nėra (nors jie jau mieste tikriausiai kaip nuomininkai gyveno nuo 1753 m. (Miškinis A., *Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės*, t. III: *Vakarų Lietuvos miestai ir miesteliai,* kn. I, Vilnius, 2004, p. 140–141)). 1790 m. Šiaulių ekonomijos miestų dūmai pagal konfesiją (krikščionių ir žydų) suskirstyti į 2–3 kategorijas. Tokiu būdu Joniškyje surašytas tik 231 krikščionis (gatvėmis neišskirstyta, žydų valdomų dūmų dar nėra), valdantys žemės sklypus (*gruntowe*) – 148, daržus (daržininkai, *ogrodowe*) – 72, trobas ar pirkias (*chałupne*) – 10 (*LVIA*, f. 11, ap. 1, b. 708. SA–3371, l. 36). Šiuose sklypų surašymuose užfiksuota žemė ne tik šalia gyvenamojo namo, bet ir miesto laukų teritorijoje (apygardoje).

1738 m. inventoriuje Upytės gatvėje minimi 33 sklypai (nuo ¼ iki ½ ir 1 dydžio) (*AGAD*, AR XXV, b. 4168, p. 126–127), 1743 m. – 34 (*AGAD*, AR XXV, b. 4170, p. 180–181), XVIII a. – 39 (*AGAD*, AR XXV, b. 4173), 1775 m. padūmės tarifuose – 24 dūmai (namai) (*domy pokątne* – 5, žemdirbių (*domy rolnicze*) – 19) (*LVIA* f. 11, ap. 1, b. 678. SA–3341, l. 16v), 1780 m. – 41 sklypas (žemdirbių – 21, žemionių – 1, laisvųjų – 19) (*Ukrainos centrinis istorijos archyvas Lvove*, f. 181, ap. 2, b. 1522, l. 36). Atitinkamai 1738 m. inventoriuje Žagarės gatvėje minimi 33 ¼ sklypai (nuo ¼ iki ½ ir 1 dydžio) (*AGAD*, AR XXV, b. 4168, p. 123–124, 130), 1742 m. – 49 apstatyti sklypai, 1743 m. – 28 (*AGAD*, AR XXV, b. 4170, p. 178–179), XVIII a. – 35 (*AGAD*, AR XXV, b. 4173, p. 73–73v), 1775 m. padūmės tarifuose – 19 žemdirbių (*domy rolnicze*) dūmų (*LVIA* f. 11, ap. 1, b. 678. SA–3341, l. 16v), 1780 m. – 26 sklypai (žemdirbių – 23, laisvųjų – 3) (*Ukrainos centrinis istorijos archyvas Lvove*, f. 181, ap. 2, b. 1522, l. 36). Kaip matyti iš pateiktų duomenų, dūmų (sklypų) skaičius Joniškio miesto gatvėse dėl kol kas nenustatytų priežasčių (tikėtina, dėl kilusių gaisrų) buvo apskaitytas nevienodai, kartais 2 metų intervale skaičiai skiriasi vos ne dvigubai: Upytės gatvėje 1742 ir 1743 m. – nuo 20 iki 34, 1755 m. gaisro surašyme ir 1775 m. padūmės tarifų – nuo 44 iki 24, Žagarės gatvėje atitinkamai nuo 49 iki 28 ir nuo 32 iki 19. Matyt, realiais skaičiais reikėtų laikyti 1738, 1755, 1780 m.: Upytės gatvėje atitinkamai po 43, 44, 41, Žagarės gatvėje – po 34, 32, 26 (1 pav.). Savininkai keitėsi, tačiau kai kurie jų išlaikė nuosavybę nuo XVIII iki XX a. Antai, iš 1743 m. inventoriuje minimų Žagarės gatvės kai kuriuos savininkus (Drigotai, Vargonai, Kliausiai–Kliausevičiai) aptinkame ir vėliau – XX a. I pusėje.

Paradoksalu, bet prasčiau pažįstamas carinės Rusijos valdymo (1795–1915 m.) Joniškio miesto istorijos laikotarpis, nes neišliko to meto rašytinių dokumentų. Spėjama, kad jie kartu su kitais Šiaulių apskrities archyvo dokumentais sudegė I Pasaulinio karo veiksmų metu, per 1915 m. gegužės 13 d. Šiaulių miesto gaisrą.

Pagal XX a. I pusės ikonografinę medžiagą (nuotraukas) ir Vokietijos karinių oro pajėgų

1 pav. Joniškio miesto Upytės ir Žagarės gatvių dūmai (sklypai) 1651–1789 m. E. Vasiliausko pieš.

Fig. 1. The plots on Upytės and Žagarės Streets in the city of Joniškis in 1651–1789.

2 pav. Bendras tyrinėtas plotas su pažymėtais atidengtais objektais. R. Norkaus nuotr.

Fig. 2. General view of the investigated area with the unearthed objects marked.

žvalgybos skrydžių 1944 m. aeronuotraukas matyti, kad nuo Turgaus aikštės iki Upytės g. 4 buvo perimetrinis užstatymas, o toliau jau sodybinis. 2020 m. tyrinėtame sklype **Upytės g. 6** buvo miestiečių daržai (1944 m.). Žvalgytoje tranšėjos dalyje iki 70–80 cm gylio (projektinis gylis – 80 cm) fiksuoti supiltiniai sluoksniai su XX a. griuvenomis (silikatinėmis plytomis) ir kitais pavieniais XVII–XX a. radiniais, tikriausiai suformuoti XX a. 7 dešimtmetyje statant daugiabutį Upytės g. 6. Dalyje trasos 70–80 cm gylyje atsidengė nesuardytas XVI–XVII a. datuojamas juodos žemės sluoksnis (su degėsių, perdegusio molio ploteliais) su radiniais (žiesta kaimiška, oksidacine glazūruota keramika, puodyninių ir plokštinių koklių, čerpių fragmentais) – spėjamo pastato vieta (?).

Žagarės g. 10–12 buvo iškasti 3 šurfai ir 3 tranšėjos. Čia įvairiame gylyje po 10–30 cm ir net 1 m storio (storiausi tranšėjoje 3) supiltiniu velėnos, griuvenų sluoksniu fiksuotas 20–165 cm storio XVII–XIX a. kultūrinis sluoksnis su gausiais radiniais, struktūromis (5 medinių pastatų vietomis ir 4 pamatais, 3 krosnių lieka-

nomis, 3 grindiniais (įvažiavimo į kiemą ir patalpos), 6 ūkinėmis duobėmis, 2 stulpavietėmis) (2 pav.). Įžemis – rudas molis, priemolis, priesmėlis pasiektas įvairiame gylyje – 64–245 cm.

Pagal XX a. 4–7 dešimtmečių ikonografinę medžiagą ir 1944 m. aeronuotrauką matyti, kad Žagarės g. 2–12 (buvusi Respublikos) buvo tankus perimetrinis užstatymas (šoniniais fasadais į gatvę), o jau toliau (nuo 14) – retas sodybinis (gyvenamieji namai galais atgręžti į gatvę). Namai dažniausiai mediniai, moliniai, su fachverko konstrukcijos skydais (išliko Žagarės g. 6–10, padengti tinklo sluoksniu arba užkalta lentomis), rečiau – plytų mūro, pusvalminiais stogais, dengti čerpėmis, skiedromis. Statyba iš molio ir fachverko konstrukcija Joniškyje atspindi technologines bei kultūrines įtakas iš gretimos Kuršo gubernijos XIX a., čia dirbusius įvairių tautybių (šiuo atveju vokiečių ir latvių) meistrus. Remiantis ikonografija, analogijomis ir archeologinių tyrimų medžiaga, galima spėti, kad namas 12 statytas po 1860–1900 m. (tikriausiai gaisro). Nors pirmieji moliniai (fachverko?) pastatai Joniškyje minimi nuo 1802 m. (pasak Šiaulių apskrities archyvaro Mauricijaus Griškevičiaus (1801–1864), audimo dirbtuvės iškilo 1802 m., viešbutis – 1816 m., gyvenamieji namai Livonijos gatvėje – 1833 m.). Tai nereiškia, kad jų nebuvo anksčiau, tiesiog nebūdavo įvardijama pastatų statybinė medžiaga.

Tirtų sklypų Žagarės g. 10–12 senasis tankus perimetrinis užstatymas išliko iki pat 1979 m. Nugriovus namą 12 griuvenomis buvo užlyginta loma Š kryptimi (0,7–1 m storio griuvenų sluoksniai fiksuoti šurfuose 2, 3, tranšėjoje 3). Nugriautų namų vietose Žagarės g. 12–14 iškilo daugiabučiai (14 – apie 1970 m., 12 – 1978 m.). Registrų centro Šiaulių skyriuje išliko Respublikos g. 12 inventorizacijos byla. Joje fiksuojama, kad sodyba, nacionalizuota 1940 m. gruodžio 30 d., priklausė Chajai Zaksienei. Sodyboje buvo 7 trobesiai su priestatais: gyvenamasis namas su priestatu, tvartas su sandėliuku, 3 mūriniai 2 aukštų sandėliai (užėmė 212 m^2 plotą) ir šalia jų tualetas, pats sklypas užėmė 1190 m^2 (66,5x18,1–18,8 m) plotą. 1949 m. apibūdinti trobesiai. Gyvenamasis namas – vieno aukšto, 10,17x9,8 m dydžio (99,67 m^2), 3 m aukščio, pamatai – lauko akmenų, sienos – rąstų, iš lauko ¼ (tikriausiai frontonai) ir vidaus tinkuota, stogas pusvalminis, dengtas čerpėmis, lubos – vožtinių lentų, grindys – lentų, dažytos, šildoma 3 plytų ir koklinėmis krosnimis. Prie namo šliejosi priestatas – 3,26x3,14 m dydžio (10,24 m^2), 2 m aukščio. Name buvo 9 patalpos, įėjimas iš gatvės pusės, priemenėlėje laiptai vedė į palėpę, 7 langų (nuo gatvės pusės 3). Kiemas tarp gyvenamojo pastato ir sandėlių buvo grįstas akmenimis (170 m^2 dydžio plotas (tyrimų metu neaptiktas)). Tvartas – 19,25x6,55 m dydžio (67,1 m^2), 4,1 m aukščio. Sandėliukas – 1,7x1,4 m dydžio (2,38 m^2), 1,85 m aukščio. Tualetas – 1,1x1 m dydžio (1,1 m^2). Taip pat stovėjo 3 plytų mūro 2 aukštų sandėliai: 1. 8,5x6,34 m; 5,6 m aukščio; 2. 8,58x12,4 m; 5 m aukščio, pirmame aukšte perdangą laikė 2 kolonos; 3. 9,96x7,08 m. Tarybiniu laikotarpiu gyvenamajame name veikė vaikų darželis, o sandėliuose laikyta druska.

Duomenų apie šios sodybos gyventojų veiklą išliko LCVA. Antai Chajai Zaksienei (Izraelio dukrai) Joniškio miesto valdyba 1935 m. rugpjūtį leido statyti minėtą mūrinį sandėlį, kaimynais nurodyti Drigotas (dabar nr. 10) ir Jackus (dabar nr. 14) (*LCVA*, f. 1626, ap. 2, b. 140, l. 294–295). 1930 m. kartu su Šija Zaksu mokėjo mokesčius už prekybą trąšomis (*LCVA*, f. 1624, ap. 2, b. 183, l. 70), o 1927–1930 m. kartu su Š. Zaksu mokėjo mokesčius už linų, javų, sėmenų supirkimą (adresas – Žagarės g.

14) (*LCVA*, f. 1624, ap. 2, b. 183, l. 70). 1932–1937 m. Joniškio miesto prekybos ir pramonės mokesčių knygoje nurodyta, kad 1933–1937 m. mokėti mokesčiai už linų, sėmenų ir javų supirkimą bei prekybą zuperiu (*LCVA*, f. 1626, ap. 2, b. 70, l. 82). Taigi, žydų tautybės sutuoktiniai Šija ir Chaja Zaksai užsiėmė prekyba linais, javais ir trąšomis. Koks buvo jų likimas po 1941 m., nežinoma. Jų sklypas ribojosi su kaimynų Povilo Jackaus (Jackevičiaus) 16-tu ir Prano Drigoto 12-tu.

Nagrinėjant Žagarės gatvės posesijų išdėstymą matyti, kad tiriamas sklypas 12 tarsi suformuotas iš didelio sodybinio Jackų–Jackevičių sklypo 14 ir kartu su namais 2–14 sudarė bendrą perimetrinę užstatymo išklotinę. 1868 m. nurodoma, kad sklypo 14 (16,5 dešimtinės) savininkas buvo bajoras Feliksas Jackevičius (*LVIA*, f. 378, ap. 76, b. 3455, l. 119v–120), o tarp 1920–1930 m. sudarytame Joniškio Romos katalikų bažnyčios parapijos žemvaldžių Žagarės gatvėje paminėtas Povilas Jackus, valdęs 25,47 ha sklypą. 1944 m. aeronuotraukoje matyti, kad Žagarės g. 14 sklypas buvo sodybinis, su retu užstatymu (3 pav.), žemės ūkio paskirties (tokie 1780–1845 m. šaltiniuose įvardyti kaip laisvųjų žemdirbių).

Žagarės gatvės užstatymas XVII–XVIII a. tęsėsi iki pat dabartinės J. Basanavičiaus gatvės (buvusio Žagarės skersgatvio), tolesnis užstatymas už sankryžos ir Žagarės skersgatvio formavosi nuo XVIII a. pabaigos – XIX a.

Atlikus archeologinius tyrimus ir taikant kartografijos, rašytinių šaltinių ir literatūros analizės metodus, galima apibendrinti Žagarės g. 10–12 sklypų raidą, atidengtų struktūrų datavimą. Visų pirma šio objekto tyrimai atskleidė Joniškio miesto Žagarės gatvės raidą ir sklypų formavimąsi (skaidymąsi) XVII–XIX a. Sklypas 12 susiformavo apie 1795 m., o sklype 10 užstatymas fiksuojamas jau nuo

3 pav. Žagarės g. 10–14 sklypai 1944 m. rugpjūčio 24 d. aeronuotraukoje: 10 – Prano Drigoto; 12 – pirklių Zaksų; 14 – Povilo Jackaus-Jackevičiaus. LCVA, NARA, RG–373, GX–4478–SD, 29.

Fig. 3. The plots at Žagarės St. 10–14 in a 24 August 1944 aerial photo: 10 – Pranas Drigotas; 12 – Zaksas merchant family; 14 – Povilas Jackus-Jackevičius.

XVII a. Tyrinėtoje vietoje išskirti 3 horizontai: 1. XVII a. (gyvenamojo pastato vieta su krosnies ir aslos liekanomis); 2. 1790–1860 m. (smuklės gyvenamieji ir ūkiniai pastatai, kiemas su ūkinėmis duobėmis); 3. 1860–1979 m.

0 5 cm

4 pav. Glazūruotos lėkštės dalis, XVII a. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 4. Part of a glazed plate, 17th century.

0 5 cm

5 pav. Plokštinio herbinio koklio su Syrokomla (?) herbo motyvu dalis, XVII a. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 5. Part of an armorial panel stove tile with the Syrokomla (?) coat of arms, 17th century.

0 5 cm

6 pav. Geležinė bato pasagėlė, XVII a. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 6. An iron ice cleat, 17th-century.

7 pav. Pastato 4 asla, sudegusi lenta, girnapusė in situ, *tranšėjoje 1 64–80 cm gylyje iš ŠR. E. Vasiliausko nuotr.*

Fig. 7. Building 4's packed earth floor, a burnt timber, and a millstone in situ *at a depth of 64–80 cm in trench 1, as seen from the NE.*

0 2 cm

8 pav. Keraminės glazūruotos pypkės galvutė, XVII a. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 8. A glazed ceramic pipe bowl, 17th-century.

Seniausias 1-asis horizontas – XVII a. užstatymas konstatuotas sklype 10. Tranšėjoje 1, 48–69 cm gylyje po grindinių sluoksniais atidengta sudegusio medinio *pastato 4* vieta su krosnies 1 liekanomis – pavieniai akmenys, degėsiai ir apdegusio molio tinko, plokštinių, puodyninių koklių fragmentai. Greta akmenų konstrukcijos fiksuotas molio sluoksnis – asla, apdegusios lentos. Čia surinkta XVII a. datuojamos apžiestos ir žiestos kaimiškos, oksidacinės glazūruotos ir neglazūruotos keramikos (4 pav.), plokštinių ir puodyninių koklių fragmentų (5 pav.), geležiniai dirbiniai (6 pav.), po degėsiais – sveika viršutinė akmeninė girnapusė (7 pav.) ir keraminės rudo molio glazūruotos pypkės dalis (8 pav.). Įžemis – rudas molis pasiektas 0,98–1,06 m gylyje.

Antrasis statybos horizontas fiksuotas tranšėjose 1–2, šurfe 1, 20–40 cm gylyje, kur atidengti buvusio 1790–1860 m. medinio gyvenamojo *pastato 1* dviejų sienų pamatai (9 pav.). Jų plotis – 80 cm, aukštis – 40 cm, kryptis – 25–205° ir 65–245°, akmenys krauti keliais aukštais, tarpuose sudėti mažesni akmenys be kalkių skiedinio, tarp jų fiksuotas molio sluoksnis. Šiame pastate 18–44 cm gylyje atidengtas akmenų grindinys ir krosnies liekanos – padas, krautas iš akmenų. *Grindinys 2* sudėtas iš plokščių akmenų, vietomis įdubęs, po juo (56 cm

9 pav. Pastato 1, grindinių 1, 2 tranšėjose 1, 2 ir šurfe 1 bendras vaizdas. R. Norkaus nuotr.

Fig. 9. General view of building 1 and paving 1, 2 in trenches 1, 2 and test pit 1.

gylyje) fiksuotas supiltas hidroizoliacinis, niveliacinis smėlio–žvyro paklotas, giliau (64 cm gylyje) pasiektas įžemis – rudas molis. Ištisinio grindinio akmenų nebuvo prie pamatų tranšėjoje 2, čia 64 cm gylyje atidengtas įžemis – rudas molis. *Krosnies 2* padas atidengtas tranšėjoje 2 ir šurfe 1, 20 cm gylyje, jo tęsinys liko R pusėje. Jos padą sudarė lauko akmenys, kurių aukštis – 20 cm (10 pav.), 2 šoninės kraštinės sudarė lygias linijas, virš struktūros fiksuotas rudo molio sluoksnis.

Ant grindinio, iki 15 cm storio pilkos žemės sluoksnyje ir tranšėjos supiltiniuose sluoksniuose duobėje 1 surinkti pastato pirmojo etapo radiniai, datuojami 1790–1860 m., – keraminė rudo molio pypkės galvutė (XVIII a. pabaiga – XIX a.), muškietos kulka (šratas), įvairių stiklinių butelių (2 su 1814, 1856 m. datomis), stiklinių, buitinės keramikos (kaimiškos, oksidacinės glazūruotos ir neglazūruotos, negausiai fajanso ir akmens masės lėkščių, puodynių, dubenų, dangčių, ąsočių, butelių), baltai–geltonai glazūruotų, neglazūruotų plokštinių ir

10 pav. Pastatas 1, virenės–kamino patalpos grindinys 2, krosnies 2 ir aslos liekanos tranšėjose 1–2 ir šurfe 1 iš PV. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 10. Building 1, the floor of large central fireplace 2, oven 2, and the remains of the packed earth floor in trenches 1–2 and test pit 1, as seen from the SW.

11 pav. Žiesto puodo šukės, 1790–1860 m. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 11. Sherds of thrown pottery, 1790–1860.

0 5 cm 0 5 cm

12 pav. Glazūruotos lėkštės dalis, 1790–1860 m. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 12. Part of a glazed plate, 1790–1860.

13 pav. Karnizinio glazūruoto koklio dalis, 1790–1860 m. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 13. Part of glazed cornice stove tile, 1790–1860.

0 5 cm

14 pav. Stiklo butelių kakleliai, 1790–1860 m. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 14. Glass bottle necks, 1790–1860.

0 2 cm 0 3 cm

15 pav. Stiklo butelio šukės su gamintojo ženklais, 1814 ir 1856 m. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 15. The glass bottle shards with manufacturer marks and the dates 1814 and 1856.

0 5 cm 0 2 cm

16 pav. Stiklinės dalis, 1790–1860 m. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 16. Part of a glass tumbler, 1790–1860.

17 pav. Keraminės rudo molio pypkės galvutė, XVIII a. pabaiga – XIX a. I pusė. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 17. A red clay ceramic pipe bowl. Late 18th – first half of the 19th century.

karnizinių koklių, langų stiklo šukės ir kitokie (11–17 pav.). Radiniai fiksuoti juodos žemės sluoksnyje, maišytame su moliu, degėsiais, matyt, buvo išpilti niveliuojant kiemą ir ūkinę duobę 1 (18 pav.) po gaisrų, kurie Joniškio miestą XIX a. siaubė ne kartą (didžiausi minimi 1868, 1893, 1911 m.). Taigi, pagal šiuos radinius ši struktūra – pastatas 1 (pamatai, grindinys, krosnies liekanos) datuojama apie 1790–1860 m. Tai galėjo būti gyvenamojo namo (smuklės) patalpa – virenė–kaminas su akmenimis grįstomis grindimis.

Tranšėjoje 2, 85 cm gylyje atidengti kito sudegusio medinio *pastato 2 pamatai* (virš jų fiksuotos sudegusio rąsto liekanos), sukrauti iš lauko akmenų ir panaudojus viršutinės girnapusės dalį. Akmenys krauti keliais aukštais, 21–201° kryptimi, 50–78 cm pločio, 35 cm aukščio, be kalkių skiedinio (19 pav.). Radiniai (ypač kokliai) (20–23 pav.), surinkti duobėse 2–4, skiriasi nuo pastato 1 ir duobės 1, datuojami panašiai – tarp 1790–1860 m. ar kiek vėlesniu laikotarpiu.

Tranšėjoje 2, šurfe 2, tarp trobesių kieme atidengtos 6 ūkinės duobės (2, 18, 24 pav.), kurių viena, D4, galėjo būti tualeto (šurfas 2),

vėliau užpilta moliu, statybinėmis griuvenomis (čerpių nuolaužomis (25 pav.)), ir pastatyti trobesiai – pamatai 5), kitose XVIII a. pabaigoje – XIX a. viduryje tiesiog buvo supiltos buitinės šiukšlės iš smuklės.

Šurfe 2, 92–95 cm gylyje aptikti 22–28 cm pločio *pamatai 5*, sudėti 1 akmenų eile ir 1 aukštu ŠV–PR kryptimi iš nedidelių neskaldytų lauko akmenų (2 pav.). Tame pačiame gylyje atidengtas supilto molio sluoksnis su degėsiais – asla, virš jo rasta keletas XVIII a. pabaiga – XIX a. I puse datuojamų žaliai glazūruotų kokių fragmentų. Tikėtina, kad tai medinio gyvenamojo pastato vidinės sienos pamatai.

Tranšėjoje 3, 1,05–1,2 m gylyje, po 1979 m. datuojamo statybinio ir griuvenų laužo sluoksniu atidengti medinio gyvenamojo pastato pamatai ir krosnis 3. *Pamatų 3* plotis – 70 cm, kryptis – 348°. Jie krauti šonuose iš didelių akmenų, per vidurį sudėti smulkesni ir siauresni akmenys, sudrėbtas molis, pastato kampas sukasi V kryptimi. Greta pamatų, į V 1,2 m gylyje atidengtos *krosnies 3* liekanos – akmenų krūsnis (135x75 cm, jos tęsinys liko V pusėje) (26 pav.). Atidengtų pamatų eilė sutampa su XX a. 4 dešimtmetyje stovėjusio mūrinio sandėlio pamatais (2 pav.). Panašu, kad šie pamatai pagal stratigrafiją nėra susiję su šurfe 2 atidengta struktūra – vidinės pastato sienos pamatų 5 eile, abejotinas ryšys ir su pamatu 2, nes nesutampa nei gylis (85 ir 105 cm), nei jų dėjimo technologija. Čia surinkta nedaug 1790–1860 m. datuojamų radinių – žiestos kaimiškos keramikos, žaliai glazūruoto plokštinio koklio, smulkių molio čerpių fragmentų, gyvūnų kaulų.

Stratigrafija rodo, kad pastatų 1 (XVIII a. pabaiga – XIX a. I pusė) ir 4 (XVII a.) struktūrų kultūrinis sluoksnis nekoreliuoja. Nors abiejų atidengtų struktūrų kultūrinio sluoksnio gylis (40–69 cm) sutampa, tačiau sluoksnių struktūra visai kitokia. Toks įspūdis, kad sklypų 10 ir 12

18 pav. Pamatai 1, duobė 1, stulpavietė 2 (?) tranšėjoje 2 iš ŠR. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 18. Foundation 1, pit 1, and posthole 2 (?) in trench 2, as seen from the NE.

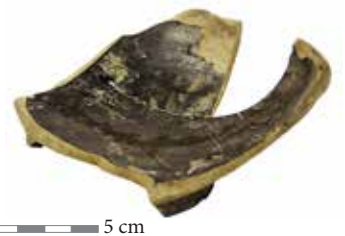
19 pav. Pamatai 2 ir girnapusė in situ *tranšėjos 2 duobėse 2–3, 5 iš PV. E. Vasiliausko nuotr.*

Fig. 19. Foundation 2 and the millstone in situ *in pits 2–3, 5 in trench 2, as seen from the SW.*

20 pav. Glazūruotos lėkštės dalis, 1790–1860 m. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 20. Part of a glazed plate. 1790–1860.

21 pav. Gludintos „juodosios" keramikos lėkštės dalis, 1790–1860 m. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 21. Part of a burnished 'black' ceramic plate. 1790–1860.

22 pav. Plokštinio neglazūruoto koklio dalis, XIX a. I pusė. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 22. Part of an unglazed panel stove tile. First half of the 19th century.

ribos nekito, XVII a. sklype 12 buvę daržai priklausė minėtam buv. dideliam sklypui 14. XVIII a. pabaigoje – XIX a. pradžioje iš didelio gretimo 14 buvo naujai suformuotas sklypas

23 pav. Geležinio katilo dalys, 1790–1860 m. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 23. Part of an iron kettle. 1790–1860.

12. Naujasis sklypas buvo gana siauras, su perimetriniu tankiu mediniu ir mūriniu užstatymu, todėl dėl riboto ploto pastatų vietos nekito, po gaisrų jie buvo atstatomi toje pačioje vietoje. Sprendžiant iš gausybės surinktos keramikos, stiklo, gyvūnų kaulų, sklype nuo 1790 m. galėjo stovėti smuklė, sudegusi ir po 1868 m. gaisro nebeatnaujinusi veiklos.

Vėlyvą – trečiąjį horizontą (1860–1979 m.), t. y. įvažiavimą į kiemą, atspindi tranšėjoje 1, 18 cm gylyje atidengtas 1,8 m pločio akmenų grindinys 1. Tai buvęs pravažiavimas į Žagarės g. 10 kiemą (2 pav.), įrengtas apie 1900–1920 m., susijęs su pastatų Žagarės g. 10 ir 12 vėlyvu statybos laikotarpiu. Jis sudėtas iš lauko akmenų, paviršius nelygus, leidžiasi V kryptimi. Nuardžius šį grindinį, 37 cm gylyje po molio sluoksniu atidengtas kitas grindinys 3 – nelygiai sumesti dideli skaldyti akmenys (vienas jų – XVII a. girnapusės fragmentas). Jis datuojamas XIX a. II puse. Įžemyje, prie pat pastato 10 sienos, atidengta stulpavietė 1, kurioje įkastas stulpas laikė įvažiavimo į kiemą vartus.

Pastato 1 egzistavimo antrąjį etapą (1860–1979 m.) liudija tranšėjose 1–2, 22–30 cm gylyje atidengtas molio aslos sluoksnis (14–18 cm storio) (10 pav.). Galima spėti, kad po gaisro ankstesnio pastato 1 grindinys 2 ilgainiui užsinešė žemės sluoksniu, o vėliau virš jo 1860–1900 m. pastatytas naujas medinis pastatas (XX a.

24 pav. Pamatai 1–2, duobės 1–3, 5–6 tranšėjoje 2. R. Norkaus nuotr.

Fig. 24. Foundations 1–2 and pits 1–3, 5–6 in trench 2.

4–7 dešimtmečių ikonografijoje fiksuotas namas išstovėjo iki 1979 m.) ir suplūkta minėta asla. „Užklojus“ šio etapo pastatų planą ant tyrinėtų plotų nuotraukos matyti, kad gyvenamojo pastato kontūrai nesutampa su archeologinių tyrimų metu atidengto pastato 1. Sutapo tik mūrinio sandėlio pamatų eilė su pamatu 3. Tai, kad tyrimų metu neaptikti XX a. stovėjusių pastatų pamatai, leidžia manyti, jog jie buvo nuardyti griovimo ir sklypo tvarkymo metu 1979 m.

Tyrimų metu Žagarės g. 10–12 surinkta tradicinių senamiesčiams radinių (iš viso 2210 vienetų), kurių didžiąją dalį sudaro keramika (906 vienetai) ir gyvūnų kaulai (548 vienetai), dalies jų kategorijų ar tipų Joniškyje rasta pirmą kartą. Šiame objekte surinktas vertingas XVII a. – XIX a. I pusės keramikos rinkinys, atspindintis to meto joniškiečio buitį. Dėmesį atkreipia apžiesta ir žiesta kaimiška keramika keletu aspektų. XVII a. paviršiniuose sluoksniuose (tranšėja 1, 20–60 cm gylis) tikriausiai pirmą kartą rasta apžiestos kaimiškos keramikos, kuri labai primena piliakalnių ankstyvąją apžiestą keramiką. Taip pat dėmesį atkreipia vėlyvuose 1790–1860 m. sluoksniuose rastos žiestos kaimiškos keramikos (11 pav.) išskirti-

0 5 cm

25 pav. Čerpių fragmentai. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 25. Roof tile fragments.

26 pav. Pamatai 3, krosnis 3 tranšėjoje 3 iš PR. E. Vasiliausko nuotr.

Fig. 26. Foundation 3 and oven 3 in trench 3, as seen from the SE.

nai didelis kiekis, lyginant su kita – 245 vienetai (35 %). Kelių puodų šukių peteliai dekoruoti bangele, įkartėlėmis, lygiagrečiomis linijomis ar jų kombinacija, profiliai įvairūs, dominuoja S ir K motyvo. Šios kaimiškos keramikos „renesansą“ galima paaiškinti per visą XVIII–XIX a. laikotarpį smukusiu pragyvenimo lygiu: 1709–1711 m. Didysis maras, ATR politinis ir ūkinis nuosmukis, pasibaigęs valstybės žlugimu, kai po trečiojo padalijimo 1795 m. prijungta LDK teritorija tapo eiline Rusijos imperijos provincija, 1794 ir 1830–1831 m. sukilimai, kartu 1776 ir 1792 m. panaikinta Joniškio miesto savivalda bei pasikeitęs miesto statusas iš privilegijuoto miesto į neprivilegijuotą, taip pat agrarinis miesto pobūdis (kaip ir daugelio kitų LDK miestų), kur didžiosios dalies miestiečių ir bajorų pragyvenimo šaltinis buvo žemės ūkis (tai patvirtina ir 1775–1845 m. miesto rašytiniai šaltiniai). Antai 1845 m. Joniškyje visų sodybų (kartu su žydų (37 %)) vadinamieji laisvieji žemdirbiai sudarė 31%, bajorai – 20%, o krikščionių – atitinkamai 49 ir 31,2 %.

Objekto keramikos rinkinį ženkliai atspindi ir žiesta oksidacinė glazūruota (361 vienetas – 43 %) (4, 12, 20 pav.), neglazūruota (106 vienetai – 12 %), negausi gludinta „juodoji“ (7 vienetai – 1 %) (21 pav.), fajanso (55 vienetai – 7 %), akmens masės (12 vienetų – 2 %) keramika (dubenys, lėkštės, puodeliai, ąsočiai, puodynės, buteliai). Fajanso ir akmens, kai kurios oksidacinės keramikos (kad ir negausios) atsiradimą galima sieti su naujos etninės grupės – žydų įsitvirtinimu Joniškyje po 1795 m., kai likvidavus savivaldą jie galėjo laisvai įsigyti mieste sklypus. Taip pat mieste XIX a. I pusėje intensyviai pradėjo kurtis evangelikai liuteronai vokiečiai, latviai. Panašios tendencijos pastebimos ir Žagarėje (2012 m. tirtas sklypas Miesto a. 15 – *ATL 2012 metais*, 2013, p. 555–569).

Rasta XVII a. ir XVIII a. pabaigos – XIX a. I pusės puodyninių (apskrita anga) ir dubeninių (keturkampe anga, iš viso 93 vienetai), žaliai (mažiau), baltai–geltonai (gausiau) glazūruotų bei neglazūruotų plokštinių, karnizinių koklių (272 vienetai). Tarp išskirtinių minėtinas XVII a. herbinis koklis su *Syrokomla* (?) herbo motyvu (T–1) (5 pav.). Kiti tradiciškai dekoruoti augaliniais motyvais. 1790–1860 m. sluoksniuose pirmą kartą Joniškyje rasta baltai–geltonai glazūruotų plokštinių ir karnizinių koklių fragmentų (13 pav.). XIX a. I pusės sluoksniuose (tranšėja 2, P2, D2, D3) surinkta neglazūruotų plokštinių lygiu paviršiumi koklių (23 pav.), kurie daugiau žinomi iš vėlyvesnio laikotarpio.

1790–1860 m. sluoksniuose surinkta nemaža stiklo dirbinių kolekcija – tamsaus ir skaidraus stiklo įvairių butelių dalių (106 vienetai, 2 šukės su gamybos ženklais ir datomis – 1814 ir 1856 m.) (14, 15 pav.), skaidraus stiklo graviruotų stiklinių (9 vienetai, dažniausiai augaliniais ir kraštovaizdžio (?) motyvais) (16 pav.), didžioji dalis šukių dengta patina. Ji kaip ir keramikos dirbiniai papildo informaciją apie to meto joniškiečio buitį.

Iš individualių radinių minėtini: muškietos šratas, geležinių 2 peilių dalys (kriaunos ir geležtė), sagtis, 2 batų pasagėlės (6 pav.), girnapusės ar jų dalys (7, 19, 24 pav.), 3 keraminės rudo molio pypkės ar jų dalys. Viena glazūruota pypkė rasta XVII a. sluoksnyje (8 pav.), kita – vadinamasis „pusiau narcizo“ (*полунарцисс*) tipo, su gamintojo ženklu „Ж“ (17 pav.). Šių pypkių kilmė – Rusija, panašių rasta Maskvoje, Tuloje, Pskove ir Rygoje, jos datuojamos XVIII a. pabaiga – XIX a.

Surinkta nemažai XVII a., XVIII a. pabaigos – XIX a. statybinės medžiagos – pradedant plytų su braukomis, „olandiškų“ ir tiesių čerpių fragmentų pavyzdžiais (25 pav.), krosnių apdegusio molio tinko fragmentais, langų stiklo

šukėmis (104 vienetai, plonas, dengtas patina), baigiant geležiniais 2 langų ir durų vyriais bei jų dalimis, kabliuku, durų užrakto detale, grandimi, kaltinėmis ir fabrikinėmis vinimis. XIX a. pabaigos sluoksnyje rasta sietyno ar žvakidės dalis – stiklinis briaunuotas pakabutis. Iš buities metalinių daiktų minėtinos geležinio katilo dalys (23 pav.), kirvio dalis, taip pat arklio pasagos dalis, kaltelis bei kt.

2020 m. archeologiniai tyrimai suteikė vertingos medžiagos apie XVII–XIX a. Joniškio miesto urbanistinę raidą – Žagarės gatvės raidą (posesijų 10–12 formavimąsi), materialinę kultūrą. XIX a. miesto rašytinių ir kartografinių šaltinių ypač trūksta, tikėtina, jie sudegė I Pasaulinio karo Šiaulių miesto 1915 m. gaisro metu, tad archeologiniai duomenys tampa neįkainojamu šaltiniu tiriant Joniškio miesto urbanistinę raidą, miestiečių materialinę kultūrą ir kt. klausimus. Radiniai saugoti perduoti į JIKM.

1 lentelė. Keramikos ir koklių radinių XVII a. ir 1790–1860 m. struktūrose statistinė lentelė.

Table 1. A statistical table of the pottery and stove tile finds in the 17th-century and 1790–1860 structures.

Objektai Objects	P-4, K-1	%	P-1	%	D-1	%	P-2, D-2, 3, 5	%	P-5, D-5	%	P-3, K-3	%	1790–1860 m.	%	Iš viso Total
Apžiesta / Partly thrown	13	7													13
Kaimiška / Rustic	107	55	63	47	84	36	85	30	6	43	7	17	245	35	352
Oksidacinė / Oxidation	18	9	20	15	20	9	39	14	1	7	8	20	88	12	106
Glazūruota / Glazed	57	29	37	28	114	49	121	43	7	50	25	63	304	43	361
Fajanso / Faience	9		11	8	11	5	24	9					46	7	55
Akmens masės / Stoneware	1		3	2	2	2	6	2					11	2	12
Gludinta „juodoji“ / Burnished ‘black’							7	2					7	1	7
Puodyniniai kokliai / ‘Pot-shaped’ stove tiles	50	47	3	8	17	19	12	14	2	14	9	31	43	17	93
Plokštiniai, karniziniai kokliai / Panel and cornice stove tiles	56	53	34	92	74	81	76	86	12	86	20	69	216	83	272

Joniškis Old Town

In Joniškis Old Town (North Lithuania) 2.7 m² were surveyed at Upytės St. 6 and 38.8 m² excavated at Žagarės St. 10–12. Historical data has survived about the settlement of these streets in the Modern Age (Fig. 1). An undisturbed 16th–17th-century layer of black soil (with small areas of charcoal and burnt clay) that contained finds (thrown pottery, glazed oxidation ceramics, and fragments of ‘pot-shaped’ stove tiles, panel stove tiles, and roof tiles), i.e. a suspected building site, was unearthed at a depth of 70–80 cm at Upytės St. 6.

At Žagarės St. 10–12, 3 test pits and 3 trenches were excavated, revealing at various depths under 10–100 cm thick (thickest in trench 3) layers of fill sod and rubble, a 20–165 cm thick, 17th–19th-century cultural layer with abundant finds and structures (5 wooden building sites and 4 foundations, the

remains of 3 ovens, 3 hard surfaces (outdoor and indoor), 6 storage pits, and 2 postholes) (Figs. 2, 7, 9, 10, 18, 19, 24, 26). Sterile soil: brown clay, loam, and sandy loam was reached at various depths: 64–245 cm. Three horizons were distinguished at the investigated site: 1. 17th century (residential building site with stove and packed earth floor remnants); 2. 1790–1860 (an inn, its outbuildings, and a courtyard with storage pits); and 3. 1860–1979.

The investigation yielded traditional old town finds (a total of 2210 items), the bulk of which consisted of ceramics (906 items) (Figs. 4, 11, 12, 20, 21) and animal bones (548 items), the categories or types of some of which are a first in Joniškis. The site yielded a valuable late 18th – first half of the 19th-century ceramic collection that reflects everyday life in Joniškis at that time. The 1790–1860 layers contained a large glass artefact collection: pieces of various dark and clear bottles (106 items including 2 shards with manufacturer marks and the dates: 1814 and 1856) (Figs. 14, 15) and engraved clear glass tumblers (Fig. 16). It also yielded 17th-century and late 18th – first half of the 19th-century 'pot-shaped' stove tiles (with round mouths) and 'bowl-shaped' stove tiles (with square mouths, a total of 93 units) as well as green (less) and white – yellow (more abundant) glazed and unglazed panel and cornice stove tiles (272 items). The exceptional items worth mentioning include a 17th-century armorial stove tile with the *Syrokomla* family coat of arms (?) (Fig. 5), the fragments of white – yellow glazed panel and cornice stove tiles, which were found in the 1790–1860 layers and are a first in Joniškis (Fig. 13), and the unglazed, smooth-surfaced panel stove tiles (Fig. 22), which were collected in first half of the 19th-century layers but are better known in a later period. Various individual metal and ceramic artefacts (Figs. 6, 8, 17, 23) and considerable 17th-century and late 18th–19th-century construction materials (Fig. 25) were also discovered. The 2020 archaeological investigation supplied valuable material about the 17th–19th-century urban development of the city of Joniškis and the material culture of Žagarės Street (the formation of plots 10–12) (Fig. 3).

JURBARKAS

Tomas Ivanauskas

Žvalgomieji tyrimai Jurbarke, Kauno g. 73

2020 m. birželio mėnesį atlikti žvalgomieji tyrimai Jurbarko mieste, sklypo Kauno g. 73 P dalyje, projektuoto gyvenamojo namo, ūkinio pastato ir inžinerinių tinklų vietoje. Sklypas yra saugomos Jurbarko senojo miesto vietos (2814) teritorijos PR pakraštyje, apie 100 į ŠV nuo Nemuno upės. Žvalgomųjų tyrimų metu P sklypo dalyje buvo iškasti 6 šurfai, iš viso 6 m^2 plotas (1 pav.).

Iki 1540 m. Jurbarke buvo gyvenama tik kairėje Imsrės pusėje bei prie buvusios Bisenės pilies (Bišpilio piliakalnio). Vieta naujai kuriamam miestui parinkta teritorijoje tarp Mituvos ir Imsrės upių. Tad naujai kuriamas Jurbarko miestas pradėjo formuotis iki tol negyvenamoje ir tuščioje vietoje, atokiau nuo pilių vietų ir toliau nuo buvusios gyvenvietės. Naujas miestas steigėsi šalia kaimo, išsidėsčiusio Imsrės kairiajame krante. Nuo XVI a. miestas kūrėsi arčiau Nemuno, palei kelią iš Žemaitijos į Prūsiją bei į neseniai įkurtą Virbalį. Miestas įkurtas dviejų sausumos ir vandens kelių sankryžoje.